

Mütareke İstanbulu'nda Muallimler Cemiyeti ve Faaliyetleri (1918-1922)

Ahmet KISA

Öğr. Gör. Dr., Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi

E-mail: ahmetkisa@akdeniz.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-2080-3228

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16.07.2019 Kabul Tarihi / Accepted: 06.04.2020

ÖZ

KISA, Ahmet, Mütareke İstanbulu'nda Muallimler Cemiyeti ve Faaliyetleri (1918-1922), CTAD, Yıl 16, Sayı 31 (Bahar 2020), s. 209-237.

Bu çalışmada, Mütareke yılları İstanbulu'nda sivil toplum örgütlerinin önemli bir örneğini teşkil eden Muallimler Cemiyeti'nin kuruluşu ve faaliyetleri incelenmiştir. Muallim ve muallimelerin haklarını korumak amacıyla 9 Mart 1918 tarihinde resmi olarak kuruluşunu tamamlayan Muallimler Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, işgal altında bulunan İstanbul'da bir taraftan öğretmenlerin haklarını korumaya çalışırken, diğer taraftan vatan topraklarının maruz kaldığı işgale karşı gücü nispetinde karşı koymaya çalışmıştır. Bu amaçla Cemiyet, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgal edilmesini protesto etmiş, Darülfünun Konferans Salonu'nda toplantılar, konferanslar düzenlemiştir. Bunun dışında Muallimler Cemiyeti, Millî Mücadele'yi destekleyen cemiyetlerle işbirliği içerisinde çalışarak Millî Kongre'ye üye göndermiştir. Eğitimin geliştirilmesi çabalarına da destek veren Muallimler Cemiyeti 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'ne bir telgrafla iştirak etmiş, toplantıya katılan heyeti saygıyla selamlayarak Kongre'nin tertip edilmesinden duyduğu memnuniyeti ifade

etmiştir. 1925 yılına kadar müstakil olarak çalışmalarını sürdüren Muallimler Cemiyeti, öğretmen teşkilatlarının tek bir çatı altında toplanması çabalarına kayıtsız kalmamış, 2 Ağustos 1925 tarihinde Türkiye Muallimler Birliği'ne katılmıştır. Böylelikle Cumhuriyet'in ilan edilmesi sonrası başlayan, bütün yapıları ile Ankara'dan neşet eden merkezi bir devlet anlayışı, Muallimler Cemiyeti'nin de bu anlayış çerçevesinde hareket etmesini zorunlu kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muallimler Cemiyeti, Eğitim, Mütareke Yılları, İstanbul.

ABSTRACT

KISA, Ahmet, **The Teachers' Association and Activities in the Armistice Period in Istanbul (1918-1922)**, CTAD, Year 16, Issue 31 (Spring 2020), pp. 209-237.

This study addresses the establishment and activities of the Teachers' Association, which constitutes an important example of non-governmental organizations in the years of the Armistice in Istanbul. The Teachers' Association which officially completed its establishment on March 9th, 1918 to protect the rights of teachers, tried to protect the rights of teachers on one hand, and tried to resist the occupation of the territories within the bounds of its influence and means on the other, in the final era of the Ottoman State, in Istanbul under occupation. With this purpose, the Association protested the occupation of Izmir by the Greek army on May 15th, 1919 and held meetings and conferences in the Darülfunun (The University) Conference Hall. Apart from this, the Teachers' Association sent members to the National Congress by working in cooperation with the associations supporting the National Struggle. The Teachers' Association, which also supported the efforts to improve education, attended the Education Congress held in Ankara on July 15th, 1921 with a telegram, greeted the delegation attending the meeting with the warmest regards and expressed its pleasure for the organization of the Congress. Continuing to pursue its activities independently until 1925, the Teachers' Association could not remain indifferant to the efforts to unite the teachers' organizations under a single roof and joined the Turkish Teachers' Union on August 2nd, 1925. The Teacher's Association was obliged to act within this framework owing to the fact that a central State understanding came into existence in Ankara with all its structures starting from the proclamation of the Republic.

Keywords: Teachers' Association, Education, Armistice Years, İstanbul.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle birlikte Türk milleti çok büyük zorluklarla karşılaştı. Barış olarak dayatılan Sevr Antlaşması Türk halkının sadece çıkarlarını değil onurunu da yerle bir etmeye yelteniyordu.

Milletler, çıkarlarının zarar görmesine göz yumabilirler; ancak onurlarının zedelenmesini kabul etmez ve affetmezler. Dolayısıyla I. Dünya Savaşı'nın getirmek istediği ve Türk milletinin onurunu zedeleyici bu yeni düzene karşı Millî Mücadele başlatıldı. İşte bu mücadele sürecinde İstanbul'da öğretmenler bir araya gelerek hem kendi haklarını hem de vatanlarının istiklal ve istikbalini korumak için teşkilatlandılar. Bu çalışmada bir taraftan Mütareke¹ yılları İstanbul'unda faaliyet gösteren Muallimler Cemiyeti ele alırken diğer taraftan da onların vatan savunması noktasında ortaya koydukları mücadelenin tarihi anlatıldı. Dolayısıyla gayemiz, cemiyetin çalışmaları hakkında bilgi vermekle birlikte Millî Mücadele noktasındaki çabalarını da ortaya koymaktır. Ancak burada konuya girmeden önce 1918 yılına kadar Osmanlı Devleti'nde öğretmen teşkilatlarının tarihçesine kısaca bakmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Osmanlı Devleti'nde ilk öğretmen teşkilatı II. Meşrutiyet ile birlikte ortaya çıkmıştı. 23 Temmuz 1908 tarihinde Darülfünun ve Darülmüallimîn mezunları tarafından kurulan Encümen-i Muallimîn, II. Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan ilk öğretmen cemiyeti olarak kabul edilmekteydi.² 16 Ağustos 1908 tarihinde yapılan toplantıda Encümen-i Muallimîn'in fahri başkanlığına Emrullah Efendi getirilmişti; ancak Emrullah Efendi'nin aynı zamanda Meclis-i Maarif Heyet-i İlmî Reis'i olması bazı öğretmenlerde cemiyetin resmi kurumların etkisi altında kalabileceği endişesini uyandırmıştı. Bu endişe yeni bir oluşumun doğmasına neden olmuş, Mercan İdadisi Fransızca Öğretmeni tarafından Muhâfaza-i Hukûk-ı Muallimîn adlı yeni bir öğretmen cemiyeti açılmıştı. 27 Aralık 1908 tarihinde Encümen-i Muallimîn ile Muhafaza-i Hukûk-ı Muallimîn birleşerek Cemiyet-i Muallimîn adını aldılar. Zeki Bey başkanlığında faaliyet yürüten Cemiyet, 31 Mart İsyanı (13 Nisan 1909) sonrası Selanik'te tertip edilen Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesi ve Zeki Bey'in tutuklanması ile birlikte bir daha toplanamayarak faaliyetlerini sona erdirdi.³

¹ Tarık Zafer Tunaya, tarihimizde Mütareke Yılları olarak adlandırılan dönemi, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile başlatmakta 1 Kasım 1922'de Saltanat'ın kaldırılmasına kadar devam etmektedir. Bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler Mütareke Dönemi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 29.

² Serkan Erdal-Selçuk Aydın, "Sivil Toplum Bağlamında II. Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1918) Öğretmen Cemiyetleri ve Terakki-i Maarif ve İttihad-ı Muallimîn Cemiyeti", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 58 (2017), s. 412-413.

³ Yahya Akyüz, "Doğuşunun Yüzüncü Yılında Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesinin İlk On Yılına Bakışlar (1908-1918)", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 5 (1994), s. 24; Yahya Akyüz, "Türkiye'de İlk Öğretmen Kuruluşları Hakkında Orijinal Bir Belge İle Unutulmuş Bir Kaynak", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3/1 (1970), s. 110; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2007*, Pegem, Ankara 2007, s. 288.

Cemiyet-i Muallimîn'in ardından İstanbul'da açılan bir diğer öğretmen teşkilatı Konferans Cemiyeti idi. 27 Temmuz - 3 Ağustos 1911 tarihlerinde İstanbul'da yapılan Darümuallimîn Kongresi'nde Konferans Cemiyeti'nin kurulması kararlaştırılmış, cemiyet siyaset dışı kalarak memleketin ihtiyaç duyduğu fazilet ve irfanı halka aşılama için çalışmış, konferanslar tertip etmişti.⁴ Yine, eğitimde birliği sağlamak, Türklerin kendilerine güvenmelerini temin etmek amacıyla 24 Ağustos 1915 tarihinde Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti kurulmuştu.⁵

İstanbul dışında da benzer öğretmen cemiyetleri yine II. Meşrutiyet ile birlikte ortaya çıkmıştı. Öğretmenlerin maddi ve manevi ilerlemelerini sağlamak, eğitime hizmet etmek maksadı ile Selanik'te önce Cemiyet-i Muallimîn (Eylül 1908); ardından Bulgar İttihad-ı Muallimîn (8 Ağustos 1909) cemiyetleri kurulmuştu. 23 Temmuz 1909 tarihinde ise Bursa'da eğitimin ilerletilmesi, öğretmen haklarının korunması maksadı ile Terakkî-i Maârif ve İttihad-ı Muallimîn Cemiyeti açıldı.⁶ Kasım 1913 tarihinde ise öğretmenleri kahve hayatından kurtararak mesleki anlamda gelişmelerini temin etmek, öğretmenlerin ortak millî gayeler etrafında birleşmelerini sağlamak için yine Bursa'da Ethem Nejat öncülüğünde Muallimler Yurdu açılmıştı.⁷ Öğretmen haklarını korumak, mesleki gelişmelerini sağlamak amacıyla taşrada kurulan öğretmen cemiyetlerinden bir diğeri Edirne'de Nafi Atuf tarafından 1911 yılında Mahfel-i Muallimîn adı ile kurulan cemiyetti.⁸ 1918 yılına kadar İstanbul ve İstanbul dışında kurulmuş olan belli başlı öğretmen teşkilatları bu cemiyetlerden oluşuyordu.

Muallimler Cemiyeti'nin Kuruluşu

Muallimler Cemiyeti, I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru kurulmuştu. Muallimler Cemiyeti'nin 23 Haziran 1922 tarihli Heyet-i Umumiye Risalesi'nde

⁴ Erdal-Selçuk, agm., s. 418.

⁵ Cemiyetin kuruluş tarihi Akyüz'de 21 Nisan 1916 olarak verilmiştir. Bkz. Akyüz, agm., s. 29. Ancak Pustu, cemiyetin nizamnamesinden hareketle kuruluş tarihini 24 Ağustos 1915 olarak vermektedir. Bkz. Yunus Pustu, *Türkiye'de Muallim Cemiyetleri (1908-1928)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2014, s. 17.

⁶ Terakkî-i Maârif ve İttihad-ı Muallimîn Cemiyeti'nin bir şubesi de Erenköy İnâs Sultanisi Riyaziye öğretmeni Ahmet Bey tarafından 1910 yılında Neşr-i Maârif ve Teâvün-i Muallimin adı ile İstanbul Beylerbeyi'nde açılmış, ancak bir süre sonra üye yetersizliğinden kapanmıştı. Terakkî-i Maârif ve İttihad-ı Muallimin Cemiyeti hakkında daha geniş bilgi için bkz. Erdal-Selçuk, agm., s. 417-432.

⁷ Mustafa Gündüz, "II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemi, Eğitim ve Öğrenci Dernekleri (I)", *Turkish Studies*, 5/2 (2010), s. 1092; Erdal-Selçuk, agm., s. 418.

⁸ Hülya Özmen, *Nafi Atuf Kansu ve Türk Eğitimine Katkıları*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, s. 11.

yer alan *Mücmel Bir Tarihçe* başlığı altında, Cemiyet'in ne zaman ve nasıl kurulduğu bilgilerine yer veriliyordu.⁹ Buna göre Muallimler Cemiyeti'nin kurulması öğretmen haklarının korunması fikri 1918 yılı başlarında ortaya çıktı. Ocak 1918 tarihinde İstanbul'da ilkokul öğretmenleri İlköğretim Meclisi'ne (Tedrisat-ı İbtida-i Meclisi) üye seçmek üzere Darülfünun Konferans Salonu'nda toplanmışlardı. Bu toplantıda Türk Kadını Dershanesi ve Asri Mektebi kurucusu ve müdürü öğretmen Ahmet Halit Bey¹⁰ tarafından öğretmenler için mesleki bir cemiyet kurma teklifi gündeme getirilmişti. Bu teklif toplantıda bulunan öğretmenlerin de ortak hissiyatını yansıtıyordu. Ahmet Halit, Ahmet Asım, Hüseyin Hüsnü, Refet Avni, Sadullah, Seyfettin Arif, Ali Şevki, Mehmet Fevzi, Mustafa Fehmi Beylerden oluşan bir heyet hemen seçilerek bir cemiyet kurmak ile görevlendirilmişlerdi. Heyette bulunanlar Büyük Reşid Paşa Numune Mektebi'nde toplanarak¹¹ küçük bir nizamname hazırladı. Kurucu sıfatıyla 9 Mart 1918¹² tarihinde hükûmete başvurup cemiyetin kurulmasını sağladılar. Cemiyet, Türk Ocağı binasında geçici bir merkez tesis ederek çalışmalarına başlamıştı. Kurucu üyeler 5 Ocak 1919 tarihinde olağanüstü bir kongre toplayarak daha önce hazırlanan 9 maddelik nizamnamenin yetersiz olduğundan hareketle yeni bir nizamname hazırlamak amacıyla Ahmet Hamdi, İrfan Emin, Hüseyin Hüsnü, İbrahim Memduh, Onur Kemal Beylerden oluşan bir heyet seçtiler ve bu heyet tarafından yeni bir nizamname kaleme alındı. Hazırlanan nizamname kongrenin ikinci ve üçüncü toplantılarında okunarak kabul olunduktan sonra nizamnamenin esas şeklini tespit salâhiyetiyle idare heyeti oluşturuldu. İdare Heyeti'nin çalışmaları neticesinde nizamname son şeklini almıştı. Ayrıca bir dâhili nizamname oluşturularak ikisi birlikte basılmış, önceki toplantıların tamamlayıcısı olarak

⁹ *Muallimler Cemiyeti 1336-1920 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 2*, Evkaf Matbaası, İstanbul 3 Kânûn-ı evvel 1336-1920 Cuma, s. 2.

¹⁰ Ahmet Halit (Yaşaroğlu) ile ilgili bkz. Fatih Tuğluoğlu, "II. Meşrutiyet Döneminde Milliyetçi Bir Çocuk Dergisi: Talebe Defteri (1913-1919)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XV/30 (2015 Bahar), s. 106.

¹¹ Bu toplantı 12 Aralık 1918 tarihinde yapılmış olmalıdır. Çünkü Muallimler Cemiyeti'nin Esas Nizamnamesi'nde; 12 *Kânûn-ı evvel 1334 (12 Aralık 1918) târihinde toplanan Hey'et-i 'Umûmiye ile bu Hey'et-i 'Umûmiyenin verdiği salâhiyet üzerine İdare Hey'etince yapılan ve bi'l-âbire 1337 (1921) ile 13 Kânûn-ı sâni 1338 (13 Ocak 1922) Hey'et-i 'Umûmiyelerinde kabûl olunan ta'dîlâtın sonra ortaya çıkan metin ibaresi böyle bir kanaatin oluşmasına vesile olmaktadır. Bkz. Muallimler Cemiyeti'nin Esas ve Dâhili Nizamnamesi*, Matba'a-i Amire, İstanbul 1338/1922, s. 1.

¹² Yahya Akyüz, Muallimler Cemiyeti'nin kuruluş tarihini Ahmet Halit Bey'in anılarından hareketle 10 Mart 1918 tarihi olarak kabul ediyor (Akyüz, "Doğuşunun Yüzüncü Yılında..", s. 25-26). Ancak Muallimler Cemiyeti'nin esas nizamnamesinde kuruluş tarihi 9 Mart 1918 tarihi olarak verilmiştir. Biz de nizamnameyi esas alarak cemiyetin kuruluş tarihini 9 Mart 1918 olarak vermeyi uygun gördük. Bkz. *Muallimler Cemiyeti'nin Esas ve Dâhili Nizamnamesi*, s. 2.

üyeler 21 Mart 1919 tarihinde davet edilerek hüküm ve teftiş heyetlerinin seçilmesi ile cemiyetin teşkilatı tamamlanmıştı.

Muallimler Cemiyeti'nin Esas Nizamnamesi

13 Ocak 1922 tarihinde son şeklini alan Muallimler Cemiyeti'nin esas nizamnamesi beş fasıl, elli yedi maddeden oluşuyordu. Birinci fasıl altı maddeden ibaretti ve cemiyetin kuruluş tarihini, merkezini, gayesini, gayesine ulaşmak için yapacağı çalışmaları açıklıyordu. Buna göre Cemiyet, nizamnameye bağlı fertler, zümrelerden oluşuyor ve siyasi maksadı bulunmuyordu. Cemiyetin merkezi İstanbul, kuruluş tarihi ise 9 Mart 1918'di. Cemiyetin gayesi, öğretmenlerin manen ve maddeten desteklenmesi, meslek hukuklarının korunarak öğretmenlik mesleğini hakkı ile yapmalarının sağlanması, toplu şekilde hareket etmenin faydalarından üyelerinin de istifadesini temin ederek bu konularda öğretmenlik sıfatıyla azalarını temsil etmekten ibaretti.

Bu gayeye ulaşabilmek için Muallimler Cemiyeti'nin yöneticileri, bağlı buldukları yerler nezdinde Cemiyet'i tanıtmak, Cemiyet'in kıymetini arttırmak ve hukukunu muhafaza etmek için her türlü teşebbüste bulunarak, bu hususta kanun veya özel bir düzenleme gerekiyorsa bunu temin etmeye çalışacaktı. Şahsen mağdur olmuş ve muhtaç duruma düşmüş üyelere yardım edilecek, öğretmenlerin emeklilik yaşlarının düşürülmesi için gayret gösterilecekti. Yöneticiler hükûmetin, belediyelerin öğretmenleri himaye etmelerini sağlamak için çalışacaklar, azanın hayat ve hastalık sigortalarından, teavün (yardım) sandıkları ve kooperatif teşkilatlarından faydalanmasını temin edecekler, bu mümkün değilse bizzat Cemiyet'in bu çeşit teşkilatlar oluşturmasını olanaklı kılacaklardı. Özel ders almak isteyenlerle özel ders vermek isteyen öğretmenlerin birbirlerini bulmaları temin edilecek; nakliye vasıtalarında, ticarethanelerde, sinema veya tiyatro gibi müesseselerde azalarına indirim sağlanması için çalışılacaktı. Azaların kolaylıkla kitapçı, dava vekili, doktor, eczacı bulmasına yardımcı olunacak, azaların kaleme aldıkları yazılarının basılması ve dağıtılmasında kolaylıklar sağlanacaktı. Meslekte olağanüstü hizmeti olan öğretmenler ödüllendirilecek, bu yolda harici bir teşebbüs söz konusu olduğunda aday gösterileceklerdi. Hayatını kaybeden öğretmenlerin aile efradına da bu hususlarda yardım edilecekti. Öğretmenler ve öğretmenlik hayatıyla ilgili dergiler çıkarılacak¹³, sergiler açılacak, umumi ve hususi; ilmi ve mesleki

¹³ Muallimler Cemiyeti, ilk dergisini Muallimler Mecmuası adı ile 22 Eylül 1922 tarihinde çıkarmıştır. İlk sayıda *Maksadımız* başlıklı yazıda şu satırlara yer verilmiştir: *Mu'allimler Mecmû'ası terbiye ve talim mesleğine hüürmet hissleri ile doğuyor. Hakikim zaferi için açılan cibâtta sabıfelerinin dâ'ima en temiz, heyecanlı köklerden kuvvet alacağına emindir. Memleketin 'irfânında iyiliğin, doğruluğun galebesine hizmet etmekten başka hiçbir endişemiz yoktur. Mektep muhitine lâyık olduğu kıymeti vermek sûretıyla milletimizin ictimâ'î halâsını te'mine bir çâre de biz arayacağız. (...) Sergili vatanın şu mukaddes bayram günlerinde efkâr-ı 'umûmiye buzûruna biz de çok ümitli çıkıyoruz. Yapılacak işlerin çokluğu gözümüzü yıldırıyor. Her türlü*

toplantılar, kongreler yapılmasına delalet edilecek, bunların fiili sonuçlar doğurmasına çalışılacaktı. Öğretmenlerin hoşça vakit geçirmeleri, eğlenmeleri için kumar olarak isimlendirilmeyen bilardo kabilinden oyunlar için mevcut müesseselerden istifade edilecek ya da bu amaçla müesseseler açılacaktı. Asli azadan en az yirmisinin toplu bulunduğu yerlerde merkez teşkilatına benzer teşkilat açmak, senelik ahidlerinin yarısından fazla masraf yapmamak şartıyla mümkün olacak, taşraya giden aza, sayılan maddeler dairesinde merkezle münasebetini sürdürecekti.

Cemiyet, siyasi şahsiyetleri kabul etmiyor, siyasi seçimlere müdahalede bulunmuyordu. Osmanlı Devleti'nin kanunlarına bağlıydı.

Nizamnamenin ikinci faslı dokuz maddeden oluşuyor (7.-15. maddeler arası), cemiyetin azalarını, azalık tevcihini, azalığın hangi durumlarda düşürüleceği gibi konuları açıklıyordu. Buna göre cemiyette asli, fahri, mümtaz olmak üzere üç tür azalık esaslı bulunuyordu. Müracaatları anında öğretmenlik vazifesinde bulunanlar ya da emekli olup meslekle alakasını sürdürenler ve vazife haricinde kalan muallim ve muallimelerden yıllık maaş toplamlarının en az binde iki buçüğünü vermeyi taahhüt edenler asli aza sayılıyorlardı. Meslekten bulunsun veya bulunmasın cemiyetin yararına fevkalade hizmeti görülen zevat fahri aza olarak kaydediliyordu. Mümtaz aza unvanı ise meslekten olsun ya da olmasın memleketin ve insaniyetin yararına fevkalade hizmeti görülen zevat ile uhdesinde asli ve fahri azalık sıfatları toplanan kişilere veriliyordu. Cemiyetin gayesini kabul eden fahri ve mümtaz azalar, siyasi olmayan mevkut (sürelî) bir neşriyat ile kamuoyuna duyurulurdu. Asli azaların kaydında ise usul, asli azadan iki zatın teklifini içeren bir talep varakasının idare heyeti tarafından kabul edilmesi ile olurdu. Talep varakasında asli aza olmak isteyen kişinin ve babasının ismi ve şöhreti, kendi şanını, doğum tarihini, uzun müddet ikamet ettiği memleketini, adresini yazar; taahhütlerini düzenli yerine getireceğini, cemiyetin gayesine ve nizamnamesine bağlı kalacağını bildirir, bir de fotoğrafını verirdi. Cemiyete aza olarak kaydedilmiş olduğu halde idare heyeti tarafından yazılı tebliğ gönderilmesine rağmen bir ay içinde nakdi yükümlülüklerini yerine getirmeyenler, hüküm heyetince cemiyetten çıkarılmalarına karar verilenler ile mazeretsiz üst üste üç kongreye katılmayanların üyelikleri düşer, yeniden aza olmak için kayıt esnasında işlenen hükümler yeniden tatbik edilirdi. Bu gelişmelerden diğer azalar da haberdar edilirdi.

Nizamnamenin üçüncü faslı otuz dört maddeden oluşuyor ve (17.-49. maddeler arası) cemiyetin teşkilat yapısını şekillendiriyordu. Bu faslın 17.-22. maddelerinde; Heyet-i Umumiye, Heyet-i Umumiye'nin hak ve vazifesi, hangi

şekilde ve ne zaman toplanacağı, müzakere programının ne olduğuna yer verilmişti. Müzakere programında; Heyet-i Umumiye Reisi ve kâtiplerinin seçilmesi, İdare Heyeti'nin muamelat ve hesabat raporu, müfettişler raporu, görüşülmesi gereken maddeler, ayrı ayrı reis-i fahri, idare ve hüküm heyetleri ile hesap müfettişlerinin seçilmesi ile ilgili hükümler yer alıyordu. İdare raporunun hazırlanması; bu raporda cemiyetin bir senelik muamelat ve icraatı, hal ve istikbali hakkında beyanat ile bir senelik gelir ve gider sarfiyatını gösteren bilanço; gelecek sene için yapılması düşünülen işler hakkında program ve bütçe bölümleri bulunuyordu. İdare raporunda ayrıca hüküm heyetinin kararları hakkında bilgi; idare ve hüküm heyetiyle müfettişlerdeki değişikliğe de yer verilmekteydi. 22.-28. maddelerse Heyet-i Umumiye'nin teşkili, müzakerelerin ne şekilde icra edileceği, oy kullanma ve yeter çoğunluk, kabul mecburiyeti, reis-i fahri, müfettişler, kararların ilanı hükümlerine ayrılmıştı.

Bu faslın 29.-38. maddeleri İdare Heyeti'nin teşkilini açıklıyordu. Bu maddelerde; İdare Heyeti'nin hak ve vazifeleri, İdare Heyeti ve zümre encümenlerinin oluşturulması, reis, muhasebeci, veznedar ve idare müdürü, reis ve kâtib-i umûmî, heyetin müddeti, içtima ve müzakere, azalığın düşürülmesi, yeter çoğunluk (nisâb-ı ekseriyet), inhilal (ayırışma) vukuunda yapılması gerekenler ve kararların mütalaası konularından oluşuyordu.

Üçüncü faslın 39.-49. maddeleriye Hüküm Heyeti'ne ayrılmıştı. Bu maddelerde hüküm heyetinin hak ve vazifesi, heyetin oluşturulması, karar, müddet ve inhilal, rey, faaliyet, hakk-ı mücâzât (ceza), ehl-i hibre (bilirkişi), mücâzâtın envâ'ı (cezalandırılma çeşitleri), terkîm-i kayd (kaydını silme), icraatın vasıtaları konularına yer veriliyordu.

Dördüncü fasıl ise üç maddeden oluşuyor (50-51-52), cemiyetin gelir ve giderlerini tayin ediyordu. Buna göre cemiyetin gelirleri; azanın senelik taahhütleri, bağışlar, yayınlar ve müsamerelerden oluşuyordu. Cemiyetin gelirlerinin %10'u ihtiyat akçesi olarak ayrılmaktaydı. Bütçede karşılığı olmayan ancak yapılmasının cemiyete büyük fayda sağlayacağı düşünülen hususlarda yıllık taahhütlerin yarısını aşmamak kaydıyla Heyet-i Umumiye üyelerine ek yükümlülükler getirebiliyordu. Bunu dışında İdare heyeti cemiyetin gelirlerini teminat göstererek borçlanmaya başvurabilmekteydi. Giderlerse nizamnamenin dördüncü maddesinde belirlenen gayelere ulaşmak için cemiyet tarafından yapılan harcamalardan oluşuyordu.

Beşinci fasılsa 53.-57. maddelerden oluşuyor; esas nizamname dışında bir de dâhili nizamnamenin hazırlanması, cemiyetin alamet-i farikası, cemiyetten ayrılan azalar, cemiyetin dağılması durumunda cemiyet emvalinin ne olacağı,

benzer cemiyetlerin açılması, nizamnamenin basılıp dağıtılması gibi diğer konulardan bahsediyordu.¹⁴

Bu yapısı ile Muallimler Cemiyeti'nin nizamnamesi incelendiğinde çok detaylı bir şekilde hazırlandığı rahatlıkla söylenebilir. Nizamnamede; cemiyetin kuruluş esasları, amaçları, hangi hususlarda çalışma yapacağı ve teşkilat yapısı ortaya konulmuştur. Cemiyet içerisinde görev alacak kişiler, bunların vazifeleri, azaların nasıl tayin edileceği, üyelerin görev ve sorumlulukları açıklanmıştır. Bunun dışında bir de dâhilî nizamname hazırlanmıştır.

Muallimler Cemiyeti'nin Dâhilî Nizamnamesi

Cemiyetin dâhilî nizamnamesi dört fasıl, yirmi maddeden müteşekkildi. Birinci fasıl idare üyeleri ve görevlerini tanzim eden ilk yedi (1.-7. maddeler) maddeyi içeriyordu. İdare üyeleri; reis, umumî kâtip, muhasebeci, veznedar, idare müdüründen oluşuyordu. Bu kişilerin görevleri ile hakk-ı tevki (vekil tayin etme) gibi konular bu kısımda açıklanıyor; reisin, kâtibin, muhasebecinin, veznedarın, idare müdürünün görev ve sorumlulukları belirtiliyordu. (Bkz. Ek-2)

İkinci fasıl yedi maddeden ibaretti (8.-14. maddeler) ve idare heyeti; idare heyetinin reisi, davet, ruzname, müzakerelerin kaydedilmesi, kararsız icraat, neşr ve ilave ile salahiyetlerin tefviz-i (birine ihale edilmesi, bırakılması) konularını kapsıyordu.

Üçüncü fasıl dört maddeden oluşuyor (15.-18. maddeler), mali konuları ihtiva ediyordu. Buna göre idare heyeti; cemiyetin bir yıllık gelir ve giderlerini gösteren bir bütçe tanzim edecek ve heyet-i umumiyeye tasdik ettirecek, ayrıca geçici bir bütçe hazırlayarak bu bütçenin heyet-i umumiyeye arzını ve tasdik edilmesini sağlayacaktı. Bütçe müzakerelerinde heyet-i umumiye müfettişleri bulunur ve değerlendirmeleri kayda geçirilirdi. Cemiyetin muhasebe ve vezne defterleri itina ile tutulur, sarfiyat bordroları reis ve muhasebeci tarafından, makbuz evrakı ise muhasebeci ve veznedar tarafından imzalanırdı. Cemiyet kasasının mevcudu elli liradan fazla olursa bankaya verilirdi.

Dâhilî nizamnamenin dördüncü ve son faslıysa iki maddeden oluşuyor (19. ve 20. maddeler); cemiyetin bir hatıra, bir talep, bir de şikâyet defterinin olması, cemiyetin siyasi kulüp ve dairelerle karıştırılmaması gibi diğer konuları içeriyordu.¹⁵

¹⁴ Muallimler Cemiyeti'nin Esas Nizamnamesi için bkz. *Muallimler Cemiyeti'nin Esas ve Dâhilî Nizamnamesi*, s. 1-14.

¹⁵ Dâhilî Nizamname hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Ek-3.

Mütareke Yıllarında Muallimler Cemiyeti ve Kongreleri

Muallimler Cemiyeti nizamnamesinde (18. madde) Heyet-i Umumiye'nin olağan (alelade) ve olağanüstü (fevkalade) olarak nasıl toplanacağı hususuna yer verilmişti. Buna göre olağan toplantılar, her yıl Nisan ayının on beşine kadar müracaatla kaydedilmiş azanın her Mayıs'ın ilk cuma günü cemiyet merkezinde ya da idare heyetince en az yirmi gün önce tayin ve ilan olunan mahalde toplanmasıyla gerçekleşecekti. Olağanüstü toplantılar ise ya son kongreye katılmış asli azadan beşte birinin yazılı talebi ile ya da reis-i fahri ve iki müfettişin hüküm heyetiyle birleşerek çoğunluğun isteğine göre aldığı karar sonrasında toplanırdı. Bu durumda idare heyeti özel davetlerle ve üç muteber paytaht gazetesıyla toplantı zamanını ve yerini ilan ederdi. Toplantıdan üç hafta önce müracaat ederek kayıt yaptırmış olan aza olağanüstü kongrelerde yer alabilirdi.¹⁶

Bu düzenlemeye istinaden Mütareke yıllarında Muallimler Cemiyeti'nin ilk olağan kongresi 2 Mayıs 1919 tarihinde yapılmıştı. Olağan kongrenin ikincisi 7 Mayıs 1920 tarihinde yapılması gerekirken İstanbul'un işgali sebebiyle umumi toplantıların yasaklanması üzerine ancak 3 Aralık 1920 tarihinde yapılması mümkün olabilmişti.¹⁷ Bundan sonra Mütareke yıllarında gerçekleştirilen diğer olağan kongrelerin yine Mayıs ayının ilk cuma günü yapılamadığı görülüyor. Üçüncü olağan kongre 20 Mayıs 1921 tarihinde¹⁸, dördüncü olağan kongre ise 23 Haziran 1922 tarihinde gerçekleştirildi.¹⁹ Muallimler Cemiyeti bu dört olağan kongrenin dışında tespit edebildiğimiz kadarıyla 1918-1922 yıllarında beş tane de olağanüstü kongre tertip etti. Bunlardan ilki 5 Ocak 1919 tarihinde, diğerleri ise 31 Aralık 1920,²⁰ 13 Ocak 1922,²¹ 1 Aralık 1922 ile 29 Aralık 1922 tarihlerinde gerçekleşti.²²

¹⁶ Pustu, *agt.*, s. 31-32.

¹⁷ *Muallimler Cemiyeti 1336-1920 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 2*, s. 2.

¹⁸ *Age*, s. 1; *Muallimler Cemiyeti 1338-1922 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 3*, s. 20.

¹⁹ *Muallimler Cemiyeti 1338-1922 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 3*, Evkaf Matbaası, İstanbul 3 Haziran 1338-23 Haziran 1920, Cuma, s. 1.

²⁰ *Muallimler Cemiyeti 1336-1920 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 2*, s. 1; *Muallimler Cemiyeti 1338-1922 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 3*, s. 20.

²¹ 13 Ocak 1922 tarihinde fevkalade bir kongrenin tertip edildiğini 23 Haziran 1922 Kongrenin Heyet-i İdare Raporu'ndan öğreniyoruz. Bu raporda 5 ay önce fevkalade bir toplantının gerçekleştiği ve idare heyetinin 13 Ocak 1922 tarihinde seçildiğini, vazifesine 1 Şubat 1922 tarihi itibarı ile başladığı belirtiliyor. Bkz. *Muallimler Cemiyeti 1338-1922 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 3*, s. 3.

²² Pustu, *agt.*, s. 35.

Tablo 1. Muallimler Cemiyeti'nin Olağan Kongreleri (1918-1922)

1. Olağan Kongre	2. Olağan Kongre	3. Olağan Kongre	4. Olağan Kongre
2 Mayıs 1919 ²³	3 Aralık 1920	20 Mayıs 1921 ²⁴	23 Haziran 1922

Tablo 2. Muallimler Cemiyeti'nin Olağanüstü Kongreleri (1918-1922)

1. Olağanüstü Kongre	2. Olağanüstü Kongre	3. Olağanüstü Kongre	4. Olağanüstü Kongre	5. Olağanüstü Kongre
5 Ocak 1919	31 Aralık 1920	13 Ocak 1921	1 Aralık 1922	29 Aralık 1922

Kongrelerde gündem; heyet-i umumiye reisi ve kâtiplerinin seçilmesi, idare heyetinin muamelat ve hesabat raporunun okunması, müfettişler raporu, azanın teklifleri, reis-i fahri seçiminin yapılması, idare heyetinin seçilmesi, hüküm heyeti ve hesap müfettişlerinin kimlerden müteşekkil olduğunun belirlenmesi konularından oluşuyordu.²⁵ Kongrelerden sonra tanzim edilen Heyet-i Umumiye Risalelerinde ise bir önceki dönem görev yapan idare heyeti üyeleri, görev yerleri, icra ettikleri görevler, Muallimler Cemiyeti'nin malî durumu, cemiyetin asli aza listesinde yer alan üyelerinin isimleri gibi konularda bilgiler veriliyordu.²⁶

²³ *Muallimler Cemiyeti 1336-1920 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 2*, s. 2. Zeki Sarıhan dönemin gazetelerine dayalı olarak yapmış olduğu çalışmada 2 Mayıs 1919 tarihinde Muallimler Cemiyeti kongresinin çoğunluğun sağlanamaması dolayısıyla 14 Mayıs 1919 tarihine ertelendiğini belirtiyor. Bkz. Zeki Sarıhan, *Millî Mücadelede Maarif Ordusu*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2013, s. 215. Sarıhan'ın çalışmasından 12-19 Aralık 1918 tarihlerinde Muallimler Cemiyeti'nin genel kurul toplantıları yaptığı anlaşılıyor. Bkz. Sarıhan, *age.*, s. 208-209.

²⁴ Bu kongrenin son celsesi 12 Ağustos 1921 tarihinde Darülmualimin'de yapılmıştır. Bkz. *Muallimler Cemiyeti 1336-1920 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 2*, s. 1; *Muallimler Cemiyeti 1338-1922 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 3*, s. 11.

²⁵ *Muallimler Cemiyeti 1336-1920 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 2*, s. 1; *Muallimler Cemiyeti 1338-1922 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 3*, s. 1.

²⁶ Örneğin 3 Aralık 1920 tarihi itibarıyla görev süreleri dolan idare heyeti üyeleri şu isimlerden oluşuyordu: Reis-i fahri Darülfünun müderrislerinden Filozof Rıza Tefvîk Bey, idare heyeti reisi Fevziye Mektebi müdürü Takiyye Hanım, katib-i umumi muallim İrfan Emin Bey, muhasebe ve

Muallimler Cemiyeti'nin Faaliyetleri

3 Aralık 1920 tarihli kongrede cemiyetin idare heyeti tarafından okunan icraat ve hesabat raporu, Muallimler Cemiyeti'nin faaliyetleri ve hangi koşullarda çalışmalar yaptığı konusunda önemli bilgiler içermekteydi. Savaş koşulları, cemiyetin çalışmalarını engelliyor, vatanın işgal altında bulunması öğretmenleri büyük ümitsizliğe düşürüyordu. Nitekim heyet raporunda bu ümitsizliği, vatanın işgal altında olmasının yarattığı büyük elemi her satırda hissetmek mümkündü. İdare Heyeti'nin;

“[M]uhterem hanımlar, efendiler (...) idâre heyeti arkadaşlarınız, kısa bir zamanın hesabını muhterem huzurunuzda arz iderken her gönülde yer bulan emellere tercüman olmuş ve tahkîkini sabırsızlıkla beklediği ümitleri kucaklarcasına yakınında göreyek tatlı bir serâba kapılmıştı. Maalesef bu ictimâ'mız, parçalanmış bir memleketin enkâzı üstünde beraberce yaş dökmekten ibaret kaldı. Fî'l-hakîka arkadaşlarımız 270'den 500'e yakın bir adede baliğ olmuş ise de cihân tarihinin görmediği bir bâdire önünde müctem' (toplu) yaşamanın va'ad ettiği nimetler kendini göstermemiş (...) meslekdeşlarımızın mesaîsi çorak bir vadiye akıp gitmiştir”

cümleleri bu hissiyatı yansıtıyordu.²⁷ Raporda kongrenin normal şartlarda Mayıs ayında yapılması gerekirken genel toplantıların yasaklanması nedeniyle bunun mümkün olmadığı belirtiliyor; “*şimdi omuzlarımızdaki ağır ve muhterem humuleyi sâhib-i asilerine tevdi' ederken taşıdığımız imanın müstakbele ait müjdeleriyle mütesellî olarak mübterem arkadaşlarımızı selamlıyoruz*” denilirken gelecekte ümitli olduğu üyelere bildiriliyordu.²⁸

Savaş koşulları, yokluk, maddi imkânsızlıklar cemiyeti ziyadesi ile müşkül duruma sokmuştu. Mayıs 1919 tarihinde *Türk Kadını Dershanesinin*²⁹ bir köşesine sığınan Muallimler Cemiyeti, mesleğin manevi şerefine uygun bir merkez temin etmek için uğraşmış, yeni postane arkasında Ferah Apartmanı'nın bir katını kiralamıştı. Ancak her geçen gün yaşanan maddi sıkıntılar cemiyetin nakdi mevcudunu her zamankinden daha ziyade bir özenle harcamayı gerekli kılmış, kira masraflarından kurtulmayı bir zaruret şekline sokarak, neticede bu daire

veznedar muallim ve muharrir Ahmet Mehdi Bey, idare müdürü İstanbul Sultanisi muallimlerinden Bedi'üddin Bey, azalar Darülfünun müderrislerinden Ahmet Selahattin, Ahmet Malik Beyler, Yeni İnas Sultanisi müessisi ve müdürü Edip Bey, Ticaret Mekteb-i Âlisi müdür muavini Hüseyin Hüsnü Bey, İstanbul Sultanisi muallimlerinden Hakkı Tark Bey, Beyazıt Numune Mektebi müdürü Sadullah Bey'den oluşuyordu. Aynı zamanda vazifeleri sona eren hüküm heyeti azaları, hesap müfettişleri hakkında da malumat veriliyordu. Bkz. *Muallimler Cemiyeti 1336-1920 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 2*, s. 1-19.

²⁷ *Muallimler Cemiyeti 1336-1920 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 2*, s. 4.

²⁸ Aynı yer.

²⁹ Türk Kadını Dershanesi Şehzadebaşı'nda Millet Tiyatrosu'nun arkasında bulunuyordu ve sahibi Muallimler Cemiyeti'nin de kurucusu olan Ahmet Halit Bey'di. Bkz. Sarhan, *age.*, s. 215.

*husûlünün tükenmez bir iştiyâkla gözleendiği samimi ictimâ'lara şâhid olmak babtıyârlığına erişememişti. Bunun üzerine Muallimler Cemiyeti'nin İdare Heyeti, bir umut Darülfünun Emaneti'ne müracaat etmiş, dokuz ayın ardından Ferah Apartmanı ile olan bir senelik kira sözleşmesi feshedilerek Darülfünun'un Konferans Salonu binasında bir mahal cemiyete tahsis edilmişti. Ancak makûs talih bu mekânı da Muallimler Cemiyetine yar etmediği gibi; yine Darülfünun binasında yeni bir mahal tedariki için uğraşılırken bu sefer de Darülfünun binası İstanbul'un işgali ile birlikte kısmen işgal edilmiş, bu çabada da başarı sağlamamış, sonuçta yine şanssızlıklar hükmünü yürütmüştü. Bütün bunlar cemiyetin perişanlığını arttırmakla kalmamış; aynı zamanda *uzun mesâîye mâl olarak bir kısım evrâk ve defterin bazı eşya ile beraber ziyân olmasına* da sebebiyet vermişti. 3 Aralık 1920 tarihinde yapılan toplantı ise ancak İstanbul vilayetinin müsaadesi ve yer tahsis etmesi ile mümkün olabilmişti.*

Bu nedenle İdare Heyeti bir taraftan dershane açarak eğitime hizmet etmek için çaba gösterirken, diğer taraftan cemiyete merkez tedarik etmek için çalışmış, bu maksatla Evkaf Nezareti'ne müracaat etmişti. Mebâni-i Hayriyyeden (hayır amaçlı binalardan) birinin cemiyete tahsisi için çalışılmış, boş bulunan binalardan birinin cemiyete verileceği nezaret yöneticilerinin vaadi dolayısıyla ümit edilir olmuştur.

Bunlar dışında öğretmenler birçok güçlüklerle karşılaşmışlardı. Mütareke yıllarında İlköğretim Kanunu'nun (Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu) uygulanması, bütçede tasarrufa gidilmesi dolayısıyla birçok öğretmen açıkta kalmıştı. Cemiyet bu öğretmenlerin mağduriyetlerini gidermek için yoğun gayret göstermiş, resmi dairelere başvurulmuş, haricte iş bulmaları için gazetelere ilanlar verilmiş, taşra maarif müdürlerine yazılı müracaatlar yapılarak açıkta kalan öğretmenlerin münasip bir mahalde istihdamlarına çalışılmıştı. Ne var ki *meslek âleminde hüzünlü işler bırakan bu hadise* (tensikat) atlatılmadan *daba acı bir mesele* çok geçmeden kendini göstermişti. Mûvâzene-i Husûsiye'den maaş alan öğretmenlerin maaşlarının ödenmesinde aksaklıklar yaşanmış, öğretmenler maaşlarını alamaz hale gelmişlerdi.³⁰

³⁰ Osmanlı Devleti'nde 24 Ekim 1913 tarihinde çıkarılan Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkatı'na göre orta ve yüksek dereceli okullarda görev yapan öğretmenlerin maaşları devlet bütçesinden karşılanırken, ilköğretimle ilgili bütün masraflar –öğretmen maaşları dâhil- vilayet özel idare bütçelerinden (Mûvâzene-i Hususiye) karşılanıyordu. Ancak 1918-1920'li yıllarda savaş koşulları dolayısıyla öğretmen maaşlarının ödenmesinde aksaklıklar yaşanmış, özellikle özel bütçeden maaş alan ilkökul öğretmenleri mağdur edilmiş, bunun üzerine öğretmenler 1 Mart 1920 tarihinde greve gitmişlerdi. Greve 200 okuldan 944 öğretmen katılmış ve bundan 20.000 öğrenci etkilenmişti. 15 Mart 1920 tarihine kadar ilkökul öğretmenlerinin başlatmış oldukları grevler sürdü. Bkz. Şaban Ortak, "İlkökul Öğretmenlerinin Maaş Sorunu ve İlk Öğretmen Grevi (1920)", *Atatürk Dergisi*, 3/4 (2003), s. 223-230.

Çok zor şartlarda vefakârane bir şekilde vazifelerini yürüten, zaten yetersiz olan maaşlarının hiç ödenmemesi dolayısıyla daha da zor duruma düşen öğretmenlerin durumuna çare bulmak ümidiyle İdare Heyeti harekete geçmiş, özel bütçeden maaş alan öğretmenler ile devlet bütçesinden maaş alan öğretmenler arasında oluşan eşitsizliğin ortadan kaldırılması için çalışmıştı. Millî Meclis (23 Nisan 1920) açıldığında ise öğretmenlerin durumundan haberdar olan azadan özellikle bilgisi olanlara hususi olarak müracaatta bulunulmuş, *makâm-ı riyâsete ayrıca bir 'arzu takdîm idilerek meslekdaşları terk-i vazîfeye icbâr iden 'avâmilden acı bir lîsânla şikâyet idilmişti.*³¹

İlkokul öğretmenlerinin başlattığı greve muallimler cemiyeti, resmi makamlara müracaat suretiyle manen destekte bulunmaktan başka bir şey yapamamıştı. İdare Heyeti bu durumu,

“[a]rızdan müstağnidir ki ta'til-i eşgâl (grev) için evvel emirde bir salâhiyet-i kânûniyyeye ihtiyâc vardır; Mu'allimler Cemiyeti ise nazar-ı kânûnda bir sendika mahiyetinde olmadığı cihetle terk-i vazîfe kararını virmek salâhiyetini hâ'iz bulunmadığı gibi 'inde'l-icâb muhtâcine elini uzatabilecek bir kudret-i mâliyyeye de sâhib değildi diyerek açıklamıştı. Arkadaşları akıbeti mechûl bir vadiye sevk ettikten sonra kenarda seyirci kalabilmek için evvel emirde vicdan ve akl-ı selimi bir tarafa bırakmalıdır. Henüz kâfi derecede ta'azzuv (şekillenme) edemeyen bir cemiyetin hayatını felce uğratmaya kendinde salâhiyet göremeyen İdare Heyeti, bu hususta mazur görüleceğini şüphesiz addeder”³²

denilerek bir yerde greve katılmama hususu gerekçelendirilmeye çalışılmıştı.

Ancak öğretmenlerin bu şekilde örgütlenerek haklarını aramalarının meslek hayatında bir uyanış devresini açtığı Muallimler Cemiyeti İdare Heyeti tarafından belirtilmekteydi. Bu hareket (grev) taşradaki muallimler arasında da destek bulmuş, Edremit muallimleri Kasım 1919 başlarında grev yaparak haklarını elde etmişlerdi. Muallimler Cemiyeti Anadolu'dan yükselen bu sedanın duyulması için İstanbul'da resmi dairelerde lazım gelen takibatı icra etmiş, istenilen neticenin elde edilmesine yardımcı olmuştu.

Yine bu dönemde Muallimler Cemiyeti Anadolu'nun muhtelif vilayetlerinde İstanbul merkeze bağlı öğretmen cemiyetlerinin açılmasına izin vermişti. 17 Kasım 1919 tarihinde Elazığ'da (Mamuretü'l-aziz), 25 Kasım 1919 tarihinde Kastamonu'da, Edremit ve Adapazarı'nda muallimler cemiyeti açılmıştı. Gediz, Uşak ve Simav'da öğretmenler şube açmak için müracaatta bulunmuşlar, nizamname şartlarını yerine getiremedikleri için *nizamnâmenin 'adem-i müsa'adesi*

³¹ *Muallimler Cemiyeti 1336-1920 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 2*, s. 5.

³² *Age.*, s. 6.

*hasebiyle sadece aza kayd olunabilecekleri veyahud ayrı ve dost bir cemiyet te'sis iderek müstakil bir şahsiyet-i manevi yaratabilecekleri iş'ar olunmuştur.*³³

2 Mayıs 1919 tarihinde görevi devralan İdare Heyeti 3 Aralık 1920 tarihine kadar yukarıda izah edilen hususlar dışında şu konularda da çalışmalarda bulunmuştu. Türkçe gazete idarelerine müracaat ederek cemiyete bağışta bulunmaları rica edilmiş, toplanan gazeteler Darülfünun Mütalaa Salonu'nda üyelerin istifadesine sunulmuştu. Ancak bu binanın İtilaf Devletleri tarafından işgali neticesinde bu hizmetin devamı mümkün olmamıştı. İdare Heyeti, kütüphane ve ticarethanelerle muhtelif kişi ve müesseselere başvurarak Muallimler Cemiyeti'ne tenzilat (indirim) ve teshilatta (kolaylık) bulunmalarını rica etmiş, savaş koşullarının egemen olması dolayısıyla istenilen fayda sağlanamamıştı. Muallimler Cemiyeti, Darülmuallimin ve Darülmuallimat Mezunları Cemiyetleri ile birlikte Kurban Bayramı'nın 3. günü ölen meslektaşlarının ruhlarını taziz için bir Mevli-i Nebi kıraat ettirmişti. Yine Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkatı'nın değiştirilmesi için uzman kişilerden oluşan bir heyet oluşturulmuştu.

Muallimler Cemiyeti'nin bu dönem içerisinde yapmış olduğu en önemli faaliyet ise İzmir'in işgali üzerine olmuş, Cemiyet,

“vatan mesâ'ilinde 'uhdesine terettüb iden vezâ'ifi ifâ için millî ve vatanî tezâhürâta iştirâk itmiş ve İzmir'in işgâlini protesto itmek üzere Dârü'l-fünûn Konferans Salonu'nda ayrıca bir ictimâ' tertîb eylemiş ve yine bu maksadla bir konferans verdirmişti.”³⁴

Diğer taraftan Muallimler Cemiyeti; partiler üstü bir cemiyet olarak kurulan ve Kuva-yı Millîye'yi tek bir çatı altında toplamak maksadı ile İstanbul'da bulunan cemiyetleri, dernekleri, fırkaları bir araya getirmek için 29 Kasım 1918 tarihinde toplanan Millî Kongre toplantısına katılmıştı.³⁵

3 Aralık 1920 tarihinde yapılan Muallimler Cemiyeti İkinci Olağan Kongresi'nin ardından yeni idare heyeti belirlenmiş, bu idare heyetinin nezaretinde cemiyet 20 Mayıs 1921 tarihinde yapılan üçüncü olağan kongreye kadar idare edilmişti. Muallimler Cemiyeti, 5 Temmuz 1921 tarihinde bir

³³ Esas Nizamnamenin 4. maddesi, 16. fıkrasında taşrada benzer cemiyetlerin teşkili için gerekli şartlar: *Asli azasından lâ-ekall yirmisinin toplu bulunduğu bir yerde, senelik abidlerinin yarısından fazla masraf kabul olunmamak şartıyla merkez teşkilatına mümasil teşkilat vücuda gelmesine tavassut ve taşraya giden azasının ta'dad olunan maddeler dairesinde merkezle münasebetine vekâlet ve delâlet edecektir* şeklinde açıklanmıştır. Bkz. *Muallimler Cemiyeti'nin Esas ve Dâbili Nizamnamesi*, s. 4.

³⁴ 3 Aralık 1920 tarihinde toplanan Muallimler Cemiyeti İdare Heyeti'nin raporu için bkz. *Muallimler Cemiyeti 1336-1920 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 2*, s. 4-8. İzmir'in işgali dolayısıyla 21 Mayıs 1919 tarihinde Darülfünun Konferans Salonu'nda öğretmenlerin yapmış oldukları konuşmalar için bkz. Sarıhan, *age.*, s. 222-227.

³⁵ Tunaya, *age.*, s. 171.

toplantı gerçekleştirdi. Bu toplantıda cemiyetin ana gündem maddelerinden biri Ankara’da toplanacak olan Maarif Kongresi idi. Hakkı Tarık (Us) Bey³⁶ başkanlığında yapılan içtümada 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara’da toplanacak Maarif Kongresi’ne Muallimler Cemiyeti tarafından bir telgraf çekilerek bu toplantının selamlanması münasip bulunmuş, buna dair beyanat öğretmenler tarafından büyük bir coşku ile alkışlanmıştı. Nihayetinde Ankara’da Maarif Kongresi’ne gönderilmek üzere hazırlanan telgraf metni, kongrede bir de muallimler nezdinde okunarak son şekli verildi, öğretmenler tarafından büyük bir memnuniyetle kabul edildi.

Diğer taraftan Temmuz 1921 tarihinde ülkemiz zor günler geçiriyordu. 1921 yılı Millî Kuvvetlerin I. ve II. İnönü Savaşları’nı kazanması ile iyi başlamış; ancak aynı şekilde devam etmemişti. Temmuz ayında başlayan yeni bir Yunan Taarruzu ile Kütahya-Eskişehir Muharebeleri (13-19 Temmuz 1921) meydana gelmiş, bu savaşta millî kuvvetler istenilen başarıyı elde edememişlerdi. Bir taraftan cephede savaş bütün şiddeti ile devam ederken, diğer taraftan eğitim adına –bu koşullarda bile– büyük uğraşlar verilmiş, Kütahya-Eskişehir Savaşları’nın yenilgisi yaşanırken Ankara’da Maarif Kongresi toplanmıştı.³⁷ Kongre 15 Temmuz 1921 tarihinde Mustafa Kemal Paşa’nın öğretmenlere hitaben yaptığı bir konuşma ile başladı.³⁸ Konuşmanın ardından Sivas Maarif Müdürü tarafından nutk-ı cevâbînin hitâmını müteakip İstanbul Muallimler Cemiyeti’nin gönderdiği telgraf:³⁹

Ankara Ma’ârif Kongresi Riyâset-i ‘Âliyyesine

Bütün mu’allimlerini sıkı bir kalb ve dimâğ ittihâdı ile bir teşkilât altına almak için toplanan İstanbul Mu’allimler Cemiyeti Hey’et-i ‘Umûmiyesi bugün

³⁶ Hakkı Tarık Us (1889-1956) Mütareke yıllarında milli mücadeleyi destekleyen cemiyetlerin içinde yer almış, Vakit Gazetesi’nde kaleme aldığı yazılarla bu mücadeleyi desteklemiştir. Hakkında daha geniş bilgi için bkz. Selahattin Öztürk - Abdurrahman M. Hacısmailoğlu, “Hakkı Tarık Us”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt. 42, s. 189.

³⁷ 15-21 Temmuz 1921 tarihinde toplanan Maarif Kongresi’nde eğitimin genel durumu değerlendirilmiş, okul binaları, öğretmen ve öğrencilerin genel sayıları, kız okullarının durumu, ilkokulların programının ıslahı, öğretim süreleri, ortaöğretim kurumlarının programları ve dersleri gibi konular masaya yatırılmıştı. Detaylı bilgi için bkz. Erol Kapluhan, “1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/8 (2014), s. 125; Cemal Güven - Ekrem Zahid Boyraz, “Hamdullah Suphi Tanrıöver’in İlk Maarif Vekilliği Dönemi Faaliyetleri”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi (OPUS)*, 6/10 (2016), s. 305; Celalettin Vatandaş, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitimin Modernleştirilmesi”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 42 (2010), s. 45.

³⁸ Maarif Kongresi’nde Mustafa Kemal Paşa’nın yapmış olduğu konuşma ile ilgili bkz. Kemal Aytaç, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1984, s. 23.

³⁹ Bu telgraf metni, Hakimiyet-i Milliye ve Yeni Gün Gazetelerinin 17 Temmuz 1921 tarihli nüshasında yer almıştır. Bkz. *Muallimler Mecmuası*, Sayı: 7, s. 133; Güven - Boyraz, agm., s. 303.

Türk harikalarının mihrâk-ı intişârı olan Ankaramızda toplanarak ma'ârif siyâsetinde yeni bir devrin tulû'unu(doğuşunu) tebşîr idecek hey'etinizi hürmet ve hasretle selâmlamak istemiş ve bu şerefli vazîfenin îfâsını bendenize tevdi' eylemiştir.

Millî 'îrfânın lâyezal (sonsuz) bir istiklâl içinde inkişâfî mücâhedelerinin hedefini teşkil iden bu mu'allimler, kalblerinden ve dimâğlarından 'ibâret bir silah ile kânî ve mutmain (içi rahat) seyirlerinden âfâkın infilâkını bekler ve görürlerken üstlerine açılan geniş rahmet kubbesinin büyük bir 'âlemi birden ihâta ettiğini düşünerek müteselli ve münşerih (neşeli) olmaktadır, o büyük 'âlemi ki Te'ala onu ayrılmak ve ayrı yaşamak için yaratmadı.

İstanbul Mu'allimler Cemiyeti bu müttehid (birleşik) hâl ve istikbâlin emrettiği kudsi vazîfede maddî ve manevî Türk varlığını temsil iden hey'etinize muvaffakiyetler dilediği sırada millî 'îrfânı yabancı tasallutlardan kurtarmak ve korumak için yakında 'akd idilecek 'umûmî kongrede kıymetdâr müzâheretlerine istinâd ittiğini 'arz ider.

5 Temmuz 1337(15 Temmuz 1921)

İstanbul Mu'allimler Cemiyeti Hey'et-i 'Umûmiye Re'isi

Hakkı Tanık

okunmuş, bu telgraf kongrede bulunan muallim ve muallimeler tarafından büyük bir sevinçle alkışlanmıştı. Bu 'aziz kardeş sesine verilecek cevâbın ihzârı (hazırlanması) riyâsete terk edilmişti.⁴⁰

Maarif Kongresi'nin ikinci oturumu 16 Temmuz 1921 tarihinde öğleden sonra saat üçte başlamış, bir gün önce kararlaştırıldığı üzere Muallimler Cemiyeti'ne hitaben hazırlanan mektup okunmuştu. Bu mektup Vakıt Gazetesi'nin 28 Temmuz 1921(1337) tarihli sayısında neşredilmişti.⁴¹

İstanbul Mu'allimler Cem'iyeti Riyâsetine

Ankara, 18 Temmuz-

Ankara'da toplanan mu'allimeler ve mu'allimler kongresine hitâben gönderdiğiniz tezkire ilk ictimâ'mızda okundu. Meslekdâşlarımız dâ'imâ muhabbet ve tahassürle (özlemle) düşündükleri İstanbulumuzdan yükselen bu müheyyic (heyecan verici) kardeş hitâbından dolayı en derin ve mes'ûd bir te'sîr duydular.

Hiçbir sebebin bizden ayıramayacağı kan, îmân ve meslek kardeşlerimizin sözleri yalnız burada hazır olanlar için değil, geniş Türk vatanının her köşesinde çalışan diğer meslekdâşlarımız için de unutulmayacak bir te'sîr bırakmaya kâfi olduğuna itimât idiniz.

⁴⁰ *Muallimler Mecmuası*, Sayı: 7, s. 133.

⁴¹ Güven - Boyraz tarafından kaleme alınan makalede, Maarif Kongresi Riyaseti tarafından hazırlanan mektubun 16 Temmuz 1921 tarihli oturumda okunduğuna yer verilmiştir. Vakıt Gazetesi'nde yer alan haberde mektupta yer alan tarih 18 Temmuz 1921 tarihlidir. Bkz. Güven - Boyraz, agm., s. 304; *Vakıt Gazetesi*, 28 Temmuz 1337.

Harb cebhesinde millî varlığın halâsı için kahramanlarımız kanlarını mebzûl (bol) bir sûrette akıtırken arkada mu'allimler 'aynı maksad için diğerk bir sahada mücâdele ediyorlar. Bu mücâdele bin kere 'azîz İstanbul'umuzda çalışan kardeşlerimizin dâ'imâ bizimle berâber olmalarından bir sâniye şübhe itmedik. Sizi bizden ayıran sebepler sizin ve bizim ihtiyârımızdan hâric olan sebeplerdir ve bu ayrılış yalnız şeklidir; dâ'imâ hür insânlar olarak yaşamalarına çalıştığımız yavrularımızı terbiye ider, yetiştirirken uzak, yakın memleketin her köşesinde mu'allimi sevk iden ana kuvvet birdir: millî îmânımız ve 'aşk-ı istihlâsımız.

Kongre azâsı mukâbeleten (karşılık olarak) size en büyük hasret ve muhabbet hissleriyle dolu selâmlarını gönderiyorlar. Ben de bu vesîle ile cümlelerin sevgili ellerinizi sıkarak mu'azzez halâsımızın en hakiki 'âmilleri olan ve "asırlar" arasında en büyük cihâdı yapan meslek arkadaşlarıma muhabbet ve tebçilimizin teyid ve müzâheretimizin ve dâ'imâ kendilerine müteveccih olduğunu söylemekle mesûdum.

18 Temmuz 1921(1337)

Ma'ârif Vekîli ve Türkiye Mu'allim ve Mu'allimleri Cem'iyeti Re'isi

Hamdullah Suphi

Bütün bu sözler Muallimler Cemiyeti tarafından büyük bir sevinçle karşılandı. Muallimler Mecmuası'nın 23 Mart 1923 tarihli yedinci sayısında; *İstanbul Mu'allimleri Bâb-ı 'Âlî İdâresi Altında Nasıl Çalışmışlardı; Cem'iyet Târîhinde Kıymetli Vesikalar* başlığı ile neşredildi. Öğretmenler, İstanbul'un en tehlikeli zamanlarında Darüşşafaka⁴² ve Darümuallimîn'de⁴³ verilen kongrelerde millî heyecanla söylenen sözleri hep hatırlıyorlar; birçok gür seslerin tınlayan ahengiyle yükselen alkışların çınlayışını duyuyorlardı ve şöyle diyorlardı:⁴⁴

"Memleketin ba'zı evlâdı, inkiyâda, haksız hücumların karşısında fenâ bir itiyâtle sâkit durmaya daha fazla alışmıştır. Çok örneklerini gösterebiliriz. Şahsî menfa'at yüze gülmekle, yüksek makâmların yanlış hareketlerini "kerâmet" saymakla kazanılır. Biz o nev'î bayağılıktan uzak yaşayacağız. Vicdânımıza karşı hesâb vermek zevki, hayâtta başka hiçbir ni'mete fedâ edilemez. Yürümeyi doğru bulduğumuz yollarda önümüze çıkanlar, hakkın ve samimiliğın mukaddes silahına mutlaka büyülenecektir. Mu'allimler Mecmû'ası bu kana'atin verdiği zihniyetle intişâr ediyor."

Yine bu dönem içerisinde Muallimler Cemiyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na bir telgraf göndererek yapılan çalışmalar dolayısıyla meclisi tebrik

⁴² Fakir, yetim ve öksüz Müslüman çocuklarının eğitimi için açılan Darüşşafaka ile ilgili bkz. Songül Keçeci Kurt, "Bir Eğitimin Öncüsü: Darüşşafaka", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12/2 (2012), s. 159.

⁴³ Darümuallimîn, Osmanlı Devleti'nde 1848-1924 yılları arasında faaliyet gösteren erkek öğretmen okuluna verilen isimdir. Bkz. Cemil Öztürk, "Darümuallimîn", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 8, s. 551.

⁴⁴ *Muallimler Mecmuası*, Sayı:7, s. 132-134.

etti. Yapılan açıklamada; Muallimler Cemiyeti'nin milletimizin en zor günlerinde düzenlediği kongrelerde Anadolu'nun mukaddes kıyamını heyecanla selamladığı söyleniyor, *şimdiki hey'et-i idâre son inkulâb üzerine de şu telgrafnâmenin çekilmesine oybirliği ile karar vermiştir* deniliyordu.⁴⁵

Muallimler Cemiyeti'nin Mütareke yıllarında dördüncü ve son olağan kongresi 23 Haziran 1922 tarihinde yapıldı. 1921-1922 yıllarında cemiyetin fahri reisi Maarif Nazırı Sait Bey'di.⁴⁶ İdare Heyeti ise 13 Ocak 1922 tarihinde yapılan olağanüstü kongrede belirlenmiş, 1 Şubat 1922 tarihinde göreve başlayarak 23 Haziran 1922 tarihine kadar görevini sürdürmüştü.⁴⁷

Bu dönem içinde cemiyetin ne tür çalışmalar yaptığı İdare Heyeti raporunda yer alıyordu. Raporda İdare Heyeti'nin beş aylık zaman içerisinde cemiyetin gayeleri doğrultusunda büyük gayretlerle çalıştığı belirtiliyordu. İdare Heyeti bu zaman içinde iki önemli sorun ile karşılaşmıştı. Birincisi, gelecek nesillerin ilim ve irfanlarının yükseltilmesi için öğretmenlerin şartlarının iyileştirilmesi sorunuydu. Bu sorunu aşabilmek, önemli resmi makamların dikkatini bu konuya çekebilmek, *resmî ve icimâ'î muhâtin bi-hakkın mazhar-ı hürmet ve muhabbeti* ile olurdu. Bunun da yolu yeni bir Maarif-i Umumiye Kanunu'nun hazırlanmasını temin etmekle mümkündü. Eğer yeni bir eğitim kanunu hazırlanırsa, öğretmenlerin nasb ve tayinleri, terfi ve terakkileri, azil ve tahvilleri hukuk esaslarına bağlanacak, öğretmenlik şeref ve haysiyetini yaralayan, mektepleri ilerlemeden mahrum bırakan keyfi uygulamaların önüne hakkıyla geçilebilecekti. Bu nedenle İdare Heyeti, tanzimi ihmal edilen böyle bir kanunun bir an önce kabul ve neşredilmesini Maarif Nezareti'nin dikkatine sundu. Bu kanun çıkarılana kadar öğretmenlerin keyfi azil ve tahvillerinin önüne geçebilmek, daha fazla mağduriyet yaşamalarını önlemek için bir kararnamenin hızlıca çıkarılması gerekliliği ortaya çıkmış, bu maksatla İdare Heyeti bir kararname⁴⁸ hazırlayarak

⁴⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na çekilen telgrafta; *Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Cellesine, Millet'in yegâne mümessili olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ibtidâ-yı teşkilinden bugüne kadar ittihâz ettiği bi'l-'umûm mukarrerâtı (kararları) mûta' add iden İstanbul'un üç zümre-i tahsilîyeye mensûb müderris ve mu'allimleri saltanat-ı millîyeyi idrâk etmekden mütevellid bir hüsn-i şükran ile lâyezâl (sonsuz) tebrîkât ve ta'zîmâtını 'arz eyler. Mu'allimler Cemiyeti Re'îsi, Muslîbi'd-dîn 'Âdil. Bkz. Muallimler Mecmuası, Sayı: 3, Necm-i İstanbul Matbaası, İstanbul, 17 Kasım 1922, s. 48.*

⁴⁶ (Gelenbevioglu) Sait Bey hakkında bkz. Sinan Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricâli*, İsis, İstanbul 2003, s. 119.

⁴⁷ *Muallimler Cemiyeti 1338-1922 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 3*, s. 2-3.

⁴⁸ *Kararname müsveddesi: Madde 1: Bir sebep-i kânûnî ve nizâmîye müstenid olmadıkça ve nasbları doğrudan doğruya nezâretlere 'â'id mu'allimler için mensûb oldukları nezâretlerin en büyük hey'etlerince ve ibtidâî mu'allimleri için Tedrîsât-ı İbtidâîye Meclislerince ve ta'yinleri vilâyetlere 'â'id mu'allimler için meclis-i idârelerince 'azîllerine karar verilmedikçe ve her bâlde ibtidâen mensûb oldukları dâ'ire erkânından mürekkeb bir hey'et ma'rîfetiyle tahkîkât icrâ ve müdâfa'aları tabirîen istimâ' idilmedikçe hiçbir mu'allim 'aşl ve tahvîl ve haklarında sâ'ir mücâzât-ı inzibâtîyeye tabîk olunamaz. Madde 2: Dâri'l-fünûn hey'et-i 'ilmiyesi hakkında kemâkân (eskiden olduğu gibi) Dâri'l-fünûn nizâmnamesi ahkâmî câridir. Bkz. Age, s. 3.*

Maarif Nezareti'ne sunmuştu. Ayrıca Heyet, kararnamede yer alan düzenlemelerin muasır devletlerin memur kanunlarında kabul edilen düzenlemeler olduğunu Maarif Nazırı Sait Bey'e bildirmiş, konuyu Meclis-i Kebir-i Maarif'in nazar-ı dikkatine sunmuştu.

İdare Heyeti'nin karşılaştığı ikinci bir sorun cemiyete sermaye temin edebilmektir. Cemiyet amaçları doğrultusunda ilerleyebilmek için paraya ihtiyaç duyuyordu. Heyet, öğretmenlik mesleğinin terakkisine uygun bir mekân bulmak, olağandışı ihtiyaçlar için üyelerine yardım sağlamak için ihtiyat parası temin etmeye karar vermiş ve bu maksatla düzenlenen müsamerede 871 lira toplanmıştı.

Bunların dışında cemiyet, Vilayet Tedrisat-ı İbtidaiye Meclislerine müdür ve muallimlerin seçilmesi için Maarif Bakanlığı nezdinde teşebbüslerde bulunmuş; ancak bu meselede olumlu bir netice elde edememişti. Yine İdare Heyeti, cemiyete ait bir dergi çıkarmak için hükümet nezdinde teşebbüste bulunmuş, cemiyet adına *müsa'ade-i mahsûsa istihâlâline muvaffak olmuştur*.⁴⁹

İdare Heyeti tarafından yarım asırdan beri hayatını vatan evlatlarının talim ve terbiyesine vakfederek binlerce genç yetiştirmiş, ahlak ve ilmî faziletleriyle umumun hürmetini kazanmış Muallim Cûdi Efendi'ye cemiyet namına bir madalya takdimi teklif edilmişti. Bu teklifin gerekçesinde;

“seneleri hadd-ı kânûniye bâliğ olması dolayısıyla tekâ'üde sevk idilen üstâd-ı müşârünileyh hakkında bu teklifimizin kabulü hem mesleğin alayı nâmına bir vesîle ihzâr edecek; hem de faziletin herkesden ve her makâmdan evvel yine mu'allimlerce tebci (yüceltmek) idildiğini muhîtimize i'lân edecektir”

deniliyordu.⁵⁰ Böylelikle 31 Aralık 1920 tarihinden 20 Mayıs 1921 tarihine kadar Muallimler Cemiyeti fahrî reislik görevini ifa eden Muallim Cudi Bey de yaptığı hizmetler dolayısıyla ödüllendirilmiş olacaktır.⁵¹

1922 yılında Muallimler Cemiyeti tarafından dördüncü olağan kongrenin dışında iki toplantı daha tertip edildi. Bunlardan ilki 1 Aralık 1922 yılında yapıldı. Bu fevkalade toplantıda Maarif Vekâleti'nin ilk ve orta tedrisat programlarını tetkik etmek üzere ilmî encümen teşkili hakkındaki teklif oy birliği

⁴⁹ Muallimler Cemiyeti'ne ait Muallimler Mecmuası'nın ilk sayısı 22 Eylül 1922 tarihinde çıktı. Mesul müdürü Hüseyin Besim Bey tarafından Necm-i İstanbul Matbaası'nda neşredilen dergide daha çok eğitim meselelerine, öğretmenlerin sorunlarına, eğitime ilgili çeşitli makalelere ve diğer ülkelerde eğitime ilgili gelişmelere yer verildi. Derginin maksadı için bkz. *Muallimler Mecmuası*, Sayı: 1, s. 1. Muallimler Mecmuası'nın yayın hayatına başladığı, dönemin gazete ve dergileri Akşam, Vakit, İkdâm, İleri, Sabah, Yeni Ziraat, Yeni Nesil tarafından kamuoyuna duyurulmuş, bu durum Muallimler Cemiyeti tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştı. Bkz. *Muallimler Mecmuası*, Sayı: 2, Necm-i İstanbul Matbaası, İstanbul, 22 Ekim 1922, s. 32.

⁵⁰ *Muallimler Cemiyeti 1338-1922 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 3*, s. 5.

⁵¹ *A*, s. 20.

ile kabul edildi ve İdare Heyeti tarafından icrasına salahiyet verildi. Öğretmenlerin altı aylık maaşları birikmişti, bunların ödenmesi konusunda bir karar ortaya çıktı; bunun mesleğin tekâmülü açısından önemi üzerinde duruldu. *Memleketin ma'ârifi yalnız resmî teşebbüslerle kurtarılamaz, bi'z-zât hocaların menfa'ati cemaat hayatındaki tesânüde bağlıdır* deniliyor, birlikte yaşamının, birlikte hareket etmenin önemine dikkat çekiliyordu.⁵²

1922 yılında ikinci bir fevkalade toplantı ise 29 Aralık 1922 tarihinde yapılmış, bu toplantıda İstanbul'da yapılacak yeni maarif teşkilatı için hocaların dinlenmesinin faydalı olacağı kararına varılmıştı. Bunun üzerine yapılan toplantıya iki yüzden fazla öğretmen katılmış, muallimler farklı konular hakkında konuşma fırsatı bulmuşlardı.⁵³

1922 yılı sonrasında Muallimler Cemiyeti'nin gündeminde yer alan önemli konulardan biri Türkiye'de bütün öğretmen teşkilatlarının Ankara'da kurulan Türkiye Muallimler Birliği altında birleşmesi meselesiydi. Bazı kaynaklarda Muallimler Cemiyeti'nin 1924 yılında Ankara'daki birliğe (Türkiye Muallim ve Muallime Dernekleri Birliği) katıldığı iddia edilmektedir.⁵⁴ Bu bilginin doğru olmadığı 9 Mayıs 1925 tarihinde toplanan Muallimler Cemiyeti Kongresi'nin açılış oturumunda okunan İdare Heyeti raporundan anlaşılmaktadır.

Bu raporda; cemiyete her gün yeni öğretmenlerin katılımıyla üye sayısının arttığı vurgulanmış, her sene bir önceki yıla nispetle daha semereli faaliyetler icra edildiği belirtilmişti. Türk milletinin layık olduğu mevkiye gelebilmesi için başarmaya muhtaç olduğu inkılâp hamlelerinin öğretmenlere düşen mesleki vazifenin yükünü arttırdığı; her öğretmene büyük bir ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmişti. Konu birlik meselesine getirilmiş, *yine bu sebeble şimdîye kadar Türkiye mu'allimlerinin bir teşkîlât altında toplanamamış olmasını te'essürle kaydederiş* denilmişti.

⁵² *Muallimler Mecmuası*, Sayı: 4, Necm-i İstanbul Matbaası, İstanbul, 21 Aralık 1922, s. 60-62; Yine Muallimler Cemiyeti 1 Aralık 1922 Kongresi hakkında bkz. Pustu, *Türkiye'de Muallim Cemiyetleri..*, s. 35.

⁵³ *Muallimler Cemiyeti*, Sayı: 5, Necm-i İstanbul Matbaası, İstanbul, 12 Ocak 1923, s. 96-102. Yine Muallimler Cemiyeti 29 Aralık 1922 Kongresi hakkında bkz. Pustu, *agt.*, s. 35-38.

⁵⁴ Bazı çalışmalar İsmail Gölbaş'ın *Millî Kurtuluş Savaşı'nda Öğretmenler* (Öğretmen Dünyası Yayınları, 1981) eserini kaynak göstererek Muallimler Cemiyeti'nin 1924 yılında Türkiye Muallim ve Muallime Dernekleri Birliği'ne katıldığını yazmaktadır (Betül Aslan, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Eğitim Faaliyetleri İçerisinde Öğretmenlerin Durumu", *Atatürk Dergisi*, 3/2 (2002), s. 69). Taylan Filiz, yaptığı tez çalışmasında Muallimler Cemiyeti'nden Muallimler Birliği olarak bahsetmiştir. Ancak cemiyet hiçbir zaman bu ismi kullanmamış, her zaman Muallimler Cemiyeti adı kullanılmıştır (Taylan Filiz, *Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'nde Öğretmen Örgütlerinin Eğitim Sorununa Bakışı (1920-1935)*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2005, s. 24-26).

Muallimler Cemiyeti, öğretmenlerin tek bir teşkilat altında örgütlenmesi için büyük bir gayret göstermişti. Muallimler Birliği için 1924 yılında Heyet-i Umumiye'nin İdare Heyeti'ne yetki vermesi üzerine azadan üç üye seçilerek Ankara'da toplanan Muallimler Birliği Kongresi'ne gönderilmişti.⁵⁵ Ancak yapılan müzakerelerde yeni teşkilatın hukukî esasları Muallimler Cemiyeti ile uyumlu olmadığından bu mümkün olmamıştı. 1925 yılında Muallimler Cemiyeti tarafından yapılan fevkelade toplantıda tekrar Ankara'daki birlik cemiyetine başvurulması kararlaştırıldı. Bu maksatla İstanbul Muallimler Cemiyeti'nin Ankara'da Türkiye Muallimler Birliği adı ile kurulmuş olan cemiyet ile birleşmesi için müzakerelere başlamaya hazır olduğu bildirilmişti. Ancak bu teşebbüs de Muallimler Cemiyeti'nin birlik yerine federatif bir örgütlenmeyi savunması dolayısıyla olumlu bir netice vermemiş; er geç federatif bir Türkiye Muallimler Birliği'nin kurulacağına olan inanç vurgulanmıştı. Muallimler Cemiyeti, Türkiye Muallimler Birliği'ne katılmamış olsa da İstanbul'da kurulan öğretmen teşkilatlarının tek bir çatı altında toplanması için çalışmıştı. *İdâre Hey'eti, nizâmnamenin verdiği salâhiyet ve geçen seneki (1924) Hey'et-i 'Umûmiyenin de temâyülâtına istinâden bu yolda ba'zı teşebbüsâtta bulunmaktan* geri kalmamıştı. Özellikle Muallim Mektepleri Mezunları Cemiyeti'ne bu maksatla müracaat edilmiş, bu cemiyet Muallimler Cemiyeti ile birleşmeyi kabul etmişti. İstanbul Mekâtib-i İbtidâiye Muallimin Cemiyeti'nin de bu birliğe katılması bekleniyor, böylelikle İstanbul Muallimin Cemiyetleri Birliği'nin kurulacağı düşünülmüyordu.⁵⁶ Ancak bu birliktelik gerçekleştirilemeden 2 Ağustos 1925 tarihinde İstanbul Muallimler Cemiyeti kendisini feshederek İstanbul Mekâtib-i İbtidâiye Muallimin Cemiyeti ile birlikte Türkiye Muallimler Birliği'ne katıldı.⁵⁷

Sonuç

Cemiyetin sahip olduğu olanaklara birey tek başına asla ulaşamaz. Bu gerçeklikten hareketle örgütlenen Muallimler Cemiyeti, sivil toplum teşkilatlanmasının önemli örneklerini vermişti. Üstelik bunu İmparatorluğun yıkılış buhranının yaşadığı Mütareke yıllarında, fiilî işgale maruz kalan İstanbul'da gerçekleştirdi. Cemiyette amaçlar, büyük bir heyecanla, istikbalde gerçekleştirilecek güzel işlerin umudu ile şekilleniyor, ancak şartlar bu isteklere karşıt olarak bu emellerin vusulüne imkân vermiyordu. Mondros Mütarekesi ile başlayan tarihi süreç vatanı, vatan özelinde cemiyeti büyük güçlüklerle karşı

⁵⁵ Türkiye Muallim ve Muallimeler Dernekleri Birliği Ankara'daki büyük kongresini 22 Ağustos 1924 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın da katılımıyla gerçekleştirmişti. Cemiyetin adı Mayıs 1925 tarihinde Türkiye Muallimler Birliği olarak değiştirildi. Detaylı bilgi için bkz. Filiz, *agt.*, s. 41. Bu kongrede Muallimler Cemiyeti'ni Ahmet Halit, İbrahim Alâaddin Beyler temsil etmiş, Mustafa Kemal Paşa tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmışlardı. Bkz. Aslan, *agm.*, s. 69.

⁵⁶ *Muallimler Cemiyeti 1340-1341 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi*, Sayı: 6, s. 4-10.

⁵⁷ Pustu, *agt.*, s. 60-61.

karşıya bırakıyordu. Vatanın istikbalini kendi istikballeri olarak gören öğretmenler, vatanın bağımsızlığı için hep Millî Mücadele'den yana tavır aldılar, imkânları ölçüsünde bu mücadeleyi desteklediler, halkın aydınlatılması için büyük çaba gösterdiler.

Bir idarenin muntazam ve faydalı bir surette yürüebilmesi için hepsinden önce teşkilata ehemmiyet vermesi lazımdır. Bu nedenle Muallimler Cemiyeti teşkilat düzenine büyük önem verdi. Hazırladıkları esas ve dâhili nizamname cemiyetin gayesini, amaçlarına ulaşma yöntemini, teşkilat yapısını ve işleyişini detaylı bir biçimde açıklıyordu. Nizamnamedeki bu tertip ve detay; cemiyetin işi ne kadar ciddiye aldığıнын, sözde değil esasta önemli çalışmalar yapacağıнын bir göstergesiydi.

Nitekim Muallimler Cemiyeti yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda çalışırken sadece öğretmenlerin sorunlarına eğilmekle kalmadı; aynı zamanda yurdun düşman işgalinden kurtulması için başlatılan Millî Mücadele'yi de destekledi. Bu amaçla cemiyet, İzmir'in işgali üzerine millî ve vatanî tezahürata katılarak İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgal edilmesini protesto etmiş, bu münasebetle Darülfünun Konferans Salonu'nda bir toplantı düzenlemişti. Ayrıca bir konferans tertip ederek halkın aydınlatılması için büyük gayretlerde bulunmuştu. Bunun dışında Millî Mücadele'yi destekleyen cemiyetlerle işbirliği içerisinde çalışarak Millî Kongre'ye üye göndermişti.

Muallimler Cemiyeti, maarifin geliştirilmesi için de çalıştı. Bu amaçla 15 Temmuz 1921 tarihinde toplanan Maarif Kongresi'ne telgraf göndererek bu toplantının İstanbul'da bulunan öğretmenler arasında büyük bir heyecan yarattığını belirtmiş, Ankara'daki heyeti selamlamıştı. Cemiyet, öğretmenlerin bütün sorunlarıyla ilgilenmiş, eğitimin geliştirilmesi için yoğun çaba harcamış, çıkarmış olduğu Muallimler Mecmuası Dergisi'nde eğitimle ilgili konulara yer vermişti. Muasır devletlerde eğitimde yaşanan gelişmeler dergi sayfalarına taşınmış, eğitim istatistiklerinden, eğitimle ilgili makalelerden bahsedilmişti.

Tekâmül (kemal bulma, olgunlaşma) çoğu zaman tedric (basamak basamak ilerleme) kaidesinden kurtulamıyor, dolayısıyla Muallimler Cemiyeti'nin de tekâmülü zaman almış, yapı ve işleyişi yavaş yavaş oluşmuştur. Bununla birlikte Mütareke yıllarında ortaya çıkan, teşkilat yapısı, işleyişi ile dikkat çeken önemli sivil toplum örgütlerinden biri Muallimler Cemiyeti olmuştu. Başarısının derecesini tayin etmek mücadele ettiği zorluklarla karşılaştırıldığında ancak ortaya konulabilir, bu açıdan kurulduğu yıllar ve faaliyette bulunduğu dönem dikkate alındığında cemiyet oldukça başarılıdır.

Diğer taraftan Muallimler Cemiyeti, bütün öğretmen teşkilatlarının bir çatı altında toplanması fikrine kayıtsız kalmamış, 2 Ağustos 1925 tarihinde Türkiye Muallimler Birliği'ne katılmıştır. Bu, bütün yapıları Ankara'dan neşet eden

merkezî bir devlet anlayışının oluşması açısından faydalı olmuş, dönemin genel siyasi şartları Muallimler Cemiyeti'nin mevcut yapısını yeni şartlara göre dönüştürmüştü.

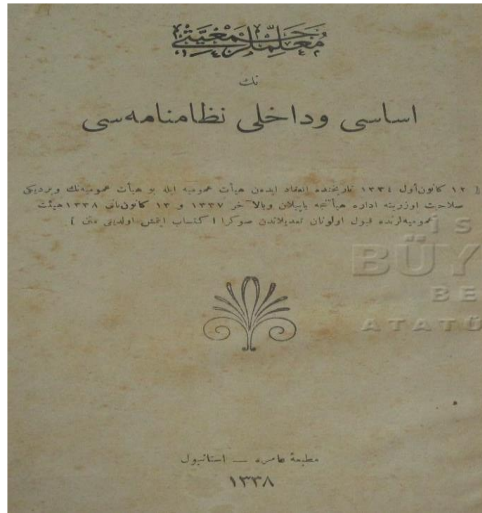
Kaynaklar

- AYTAÇ Kemal (1984) *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- AKYÜZ Yahya (2007) *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2007*, Pegem, Ankara.
- (1970) Türkiye'de İlk Öğretmen Kuruluşları Hakkında Orijinal Bir Belge İle Unutulmuş Bir Kaynak, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3/1, s. 109-117.
- (1994) Doğuşunun Yüzüncü Yılında Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesinin İlk On Yılına Bakışlar (1908-1918), *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 5, s. 1-49.
- ASLAN Betül (2002) Kurtuluş Savaşı Döneminde Eğitim Faaliyetleri İçerisinde Öğretmenlerin Durumu, *Atatürk Dergisi*, 3/2, s. 59-79.
- ERDAL Serkan-AYDIN Selçuk (2017) Sivil Toplum Bağlamında II. Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1918) Öğretmen Cemiyetleri ve Terakki-i Maarif ve İttihad-ı Muallimin Cemiyeti, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 58, s. 409-435.
- FİLİZ Taylan (2005) *Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'nde Öğretmen Örgütlerinin Eğitim Sorununa Bakışı (1920-1935)*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- GÖLDAŞ İsmail (1981) *Millî Kurtuluş Savaşı'nda Öğretmenler*, Öğretmen Dünyası Yayınları.
- GÜNDÜZ Mustafa (2010) II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemi, Eğitim ve Öğrenci Dernekleri (I), *Turkish Studies*, 5/2, s. 1088-1120.
- GÜVEN Cemal-BOYRAZ Ekrem Zahid (2016) Hamdullah Suphi Tanrıöver'in İlk Maarif Vekilliği Dönemi Faaliyetleri, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi (OPUS)*, 6/10, s. 288-317.
- KAPLUHAN Erol (2014) 1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/8, s. 123-134.
- KEÇECİ KURT Songül (2012) Bir Eğitimin Öncüsü: Darüşşafaka, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12/2, s. 159-174.
- KUNERALP Sinan (2003) *Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali*, İsis, İstanbul.
- Muallimler Cemiyeti'nin Esas ve Dabih Nizamnamesi*, Matbaa-i 'Âmire, İstanbul 1338/1922.

- Muallimler Cemiyeti 1336-1920 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 2*, Evkaf Matbaası, İstanbul 3 Kanun-ı evvel 1336-1920.
- Muallimler Cemiyeti 1338-1922 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi 3*, Evkaf Matbaası, İstanbul 3 Haziran 1338-23 Haziran 1920.
- Muallimler Cemiyeti 1340-1341 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi*, Sayı: 6, Necmi İstanbul Matbaası, İstanbul, 9 Mayıs 1925.
- Muallimler Mecmuası*, Sayı: 1, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 22 Eylül 1922.
- Muallimler Mecmuası*, Sayı: 2, Necm-i İstanbul Matbaası, İstanbul, 22 Ekim 1922.
- Muallimler Mecmuası*, Sayı: 3, Necm-i İstanbul Matbaası, İstanbul, 17 Kasım 1922.
- Muallimler Mecmuası*, Sayı: 5, Necm-i İstanbul Matbaası, İstanbul, 12 Ocak 1923
- Muallimler Mecmuası*, Sayı:7, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 23 Mart 1923.
- ORTAK Şaban (2003) İlkokul Öğretmenlerinin Maaş Sorunu ve İlk Öğretmen Grevi (1920), *Atatürk Dergisi*, 3/4, s. 219-235.
- ÖZMEN Hülya (2015) *Nafi Atuf Kansu ve Türk Eğitimine Katkıları*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÖZTÜRK Cemil (1993) Darülmualimîn, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 8, s. 159-174.
- ÖZTÜRK Selahattin-HACİİSMAİLOĞLU Abdurrahman (2012) Hakkı Tarık Us, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt. 42, s. 188-189.
- PUSTU Yunus (2014) *Türkiye'de Muallim Cemiyetleri (1908-1928)*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- SARIHAN Zeki (2013) *Millî Mücadelede Maarif Ordusu*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- TUĞLUOĞLU Fatih (2015) II. Meşrutiyet Döneminde Milliyetçi Bir Çocuk Dergisi: Talebe Defteri (1913-1919), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XV/30 (Bahar), s. 99-139.
- TUNAYA Tarık Zafer (2015) *Türkiye'de Siyasal Partiler Mütareke Dönemi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- VATANDAŞ Celalettin (2010) Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Eğitimin Modernleştirilmesi, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 42, s. 41-62.

Ek-1 İstanbul Muallimler Cemiyeti 1924-1925 Senesi İdare Heyeti⁵⁸

Ek-2 Muallimler Cemiyetinin Esas ve Dâhilî Nizamnamesi (Kapak Sayfası)

⁵⁸ *Muallimler Cemiyeti 1340-1341 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi*, Sayı: 6, Necmi İstanbul Matbaası, İstanbul, 9 Mayıs 1925, s. 3.

Dâhilî Nizâmnâme

Birinci Fasıl

İdâre Erkânı

Re'îs

1- Riyâsetin vazîfesi hey'et-i 'umûmiye ve idâre hey'eti mukarrerâtının icrâsıyla cem'iyet umûrunun idâresine nezâretidir; re'îs cem'iyetin şahs-ı ma'nevîsi nâmına müdde'î ve müdde'î-aleyh olur. *Cem'iyet-i mabrânnın* istiğmâlî riyâsete mevdû'dur. Bi'l-'umûm muharrerâta re'îsin kâtib-i 'umûmî ile berâber imzâsı bulunur.

Kâtib-i 'Umûmî

2- Kâtib-i 'umûmî cem'iyet nâmına gerek idâre hey'eti kararıyla gerek riyâset tarafından tevdi' olunacak teşebbüsleri idâre ider. Usûlü dâ'iresinde a'zâ kayd ve umûr-ı tahrîriyenin tanzîm idilmesi ve umûr-ı hesâbiyeden hâric defterlerin tutulması kâtib-i 'umûmînin vezâ'îfi cümlesindedir.

Muhâsebeci

3- Muhâsebeci bütçe mûcibince sarfiyât ve vâridâtı ve cem'iyetin umûr-ı hesâbiyesini idâre ider. Lâ-ekall ayda bir hesâb defterlerini kontrol iderek mâlî ve zâyi'ât hakkında hey'ete ma'lûmât verir.

Veznedâr

4- Veznedârın vazîfesi vâridâtın ahz ve kabzıyla hıfzından ve sarfiyâtın i'tâsından 'ibâret olub vezne mu'âmelâtına 'â'id umûr-ı hesâbiyeyi ifâ ile mükellefidir.

İdâre Müdürü

5- İdâre müdürünün vazîfesi cem'iyet mü'essesâtının hüsn-i idâresiyle emvâl ve eşyâsının hüsn-i muhâfazası, konferanslar, müsâmereler, muhâsaralar gibi tertibâtın tanzîmi ve müstahdemînin meclis-i idâre kararıyla nasb ve 'azli ile vazîfedârdır.

Hakk-ı Tevkîl

6- Muhâsebeci, veznedâr, idâre müdürü a'zâdan oldukları takdîrde ma'zeret-i gaybûbetlerinde idâre hey'etinden bir zâtı tevkîl edebilirler.

Tatbîkî İmzâları

7- İdâre erkânının tatbîkî imzâları cem'iyet merkezine ta'alluk ve a'zâyaya tebliğ olunur.

İkinci Fasıl

İdâre Hey'eti

İdâre Hey'etinin Riyâseti

8- İdâre hey'eti re'îsin, bulunmadığı hâlde o ictimâ' için hâzır olanlar arasından intihâb olunacak bir zâtın riyâsetinde in'ikad ider.

Da'vet

9- İdâre a'zâsının ay ictimâ'ları kararlaştırmış oldukları mu'ayyen günlerde yapılır fevke'l-'âde ictimâ'lar riyâsetin ya re'sen yâhûd a'zâ tarafından vâki' olan taleb üzerine icrâ ideceği da'vetle vukû' bulur.

Râznâme

10- 'Âdî ictimâ'ların rûznâmesini bir evvelki ictimâ' sonunda ta'yîn olunan mevâdd ile a'zânın veya riyâsetin bunlara inzimâm iden teklîfleri teşkil ider. Rûznâme hey'et kararıyla ta'dil olunabilir.

Müzâkerâtın Zabtı

11- Kâtib-i 'umûmî ve gaybûbetinde a'zâdan biri hey'etin 'aynen kayd olunan rûznâmesi altında müzâkerâtı vârid veyâ kabûl idilmiş takrîrlerin sâhib ve mündericâtını 'aynen veyâ telhîsen tesbît ider. Muhâlif re'yde bulunanlar esbâbını yazarak imzâ iderler. İdâre hey'eti verdiği kararların icrâsını kime havâle ediyorsa bunu ta'yîn ve tasrîh ider.

Kararsız İcrâ'ât

12- A'zâdan hiçbirisi hey'etin kararına iktirân itmemiş icrâ'âtdan dolayı hâsıl olacak mes'ûliyet idâre hey'etini teşrîk idemez.

Neşr ve İlân

13- İdâre hey'eti a'zâya müte'allik kararları mu'ayyen bir mahalle ta'lik ve cem'iyetin vesâ'it-i neşriyesiyle neşr ider.

Salâhiyetlerin Tefvîzi

14- İdâre hey'eti salâhiyetlerinden bir kısmını a'zâsından bir veyâ bir kaçına ekseriyet-i sülûsân-ı ârâ ile muvakkaten tefvîz idebilir; tefvîz kararının i'tâsında nizâmnamenin otuz ikinci maddesi tatbîk olunur. Yalnız şu salâhiyetlerin terki câ'iz değildir:

- Hey'et-i 'umûmiyeyi fevke'l-'âde ictimâ'lara da'vet ve mûmâsil cem'iyetlerin murahhaslarıyla temâs te'sîs itmek,
- Hey'et-i 'umûmiye rûznâmesini ta'yîn ve meclisde hey'et nâmına *idâre-i kelam idecek* hatîbleri tefrîk itmek,
- Fevke'l-'âde sarfiyât kararı vermek,
- Hüküm hey'etinin mukarrerâtını tenfiz etmek.

Üçüncü Fası

Mâliye

Büdc

15- İdâre hey'eti cem'iyetin bir senelik vâridât ve sarfiyâtını 'aliyyü'l-müfredât gösteren bir bûdce tanzîm ile hey'et-i 'umûmiyeye tasdik itdirecektir. Fevke'l-'âde olarak muvakkat bir bûdce tanzîmi ve bunun hey'et-i 'umûmiyeye 'arzu şartıyla tatbîki idâre hey'etinin salâhiyeti dâhilindedir.

Büdc Müzâkeresinde Müfettişler

16- Bütçe müzâkerelerinde hey'et-i 'umûmiye müfettişleri bulundurulur ve mütâla'aları alınarak zabta geçirilir.

17- Cem'iyetin muhâsebe ve vezne defterleri mazbût bir usûl dâ'iresinde tutulur. Sarfıyât bordroları re'îs ile muhâsebeci, makhbûz evrâkı muhâsebeci ile veznedâr tarafından imzâ idilir.

Vezne Mevcûdu

18- Cem'iyet kasasının mevcûdu elli liradan fazla olursa bankaya verilir.

Dördüncü Fasıl

Müteferrik

Taleb ve Hâtıra

19- Cem'iyetin bir hâtıra, bir talep ve şikâyet defteri olacaktır.

Mü'esseseler

Nizâmnâmenin beşinci maddesini muhâfazaten imkân oldukça cem'iyet mü'esseseleri siyâsî kulüb ve dâ'irelerle muhtelit bulundurulmayacaktır.

Ek-3. Mu'allimler Cemiyetinin Dâhilî Nizâmnâmesi